

חידון עברית שפה יפה חידון כלל פנימייתי

לקראת יום החידון מחלקים לכל קבוצה חוברת ובה החומר לחידון (מצורף) ומבקשים מהמדריכים ללמוד את החומר עם הילדים לקראת החידון הגדול.
כדי לעורר מוטיבציה אצל הילדים (והמדריכים!!!) אפשר להכריז על פרס אטרקטיבי...
כדאי ליצור אווירה ברחבי הפנימיה של החידון המתקרב באמצעות שלטי "הידעת..." או מהיום מדברים נכון: במקום לומר.... אומרים... ועוד כיד הדמיון.
על מנת להקל על הלימוד מומלץ לערוך אותו בשלבים. מחליטים לדוגמא ששלב א' של החידון יהיה בנושא תולדות השפה העברית (בחוברת החומר לחידון עד עמוד 8 כולל) ומכינים על כך בוחן קצר (נספח 1). את הבוחן עורכים לקבוצות הילדים בארוחת ערב מרכזית. כמובן שהניקוד על שלב זה מצטבר לניקוד הכללי של החידון.
כדי לעזור למדריכים ולעורר מוטיבציה אצל הילדים מכינים כמה פעילויות בנושא ומעבירים אותן בין הקבוצות. (נספח 2)

מיקום:

חדר גדול ומרווח דיו לכל הקבוצות המשתתפות.

ציוד:

- מחשב + ברקו, רמקולים
- דף מהלך החידון - למנחה
- חוברות "החומר לחידון" לשופטים
- קלסר לכל שופט ובו: תשובות לכל שלבי החידון, ליד כל תשובה יש לכתוב את הניקוד עליה.
- כלי כתיבה לקבוצות ולשופטים
- טבלת ציוד לשלבי החידון

השלב	חומרים לכל קבוצה	ציוד נוסף
א' - ראשי תיבות	כתב חידה - מצולם על A3	
ב' - תולדות השפה	דף תשובות - מצולם על A3	דיסק הסרטים
ג' - המילון	"מילון" ו - 44 כרטיסיות מילים	
ד' - מילים נרדפות	דף תשובות - מצולם על A3	מצגת מילים נרדפות
ה' - מספרים	מיכל חפצים - לכל חפץ מספר דף תשובות - מצולם על A3	
ו' - ניבים וביטויים	דף תשובות	מצגת שעון אותיות

הערה חשובה!

לא לשכוח לרשום את שם הקבוצה על כל דפי התשובות.

מהלך החידון:

בחידון מספר שלבים זהים לכל הקבוצות. לפני כל שלב נשאל מספר שאלות הקשורות לנושא, בכל פעם לקבוצה אחרת. בסופו של דבר כל קבוצה תישאל שאלה אחת. (יש להתאים את רמת השאלות לגיל ורמת הקבוצה) הניקוד לשאלה פתוחה – 15 נקודות.

שלב א' – ראשי תיבות – 26 נקודות

3 שאלות פתוחות – שאלה לכל קבוצה :

1. מהן ראשי תיבות, למה משתמשים בהם ומתי מתאים להשתמש בהן?
 2. מנו שלוש דרכים מקובלות להגיית ראשי תיבות!
 3. מנו שלושה חוקי כתיב לראשי תיבות!
- נחלק לכל קבוצה כתב חידה הכתוב בראשי תיבות. עליהם לפענח את משמעות ראשי התיבות ולכתוב בדף.

שלב ב' – תולדות השפה העברית – 50 נקודות, כל קטע – 10 נקודות

3 שאלות פתוחות – שאלה לכל קבוצה :

1. לאלו 4 תקופות נוהגים לחלק את תולדות השפה העברית, אמרו מאפיין אחד לכל אחת משתי התקופות הראשונות.
 2. הסבירו את שני המושגים הבאים : עברית של שבת, שפה מתה.
 3. ספרו על אליעזר בן יהודה ופועלו.
- כעת נקרין סרט. בכל סצינה משחקות מספר דמויות. כל דמות מדברת בסגנון המתאים לתקופה אחרת בתולדות העברית. עליכם למלא בדף התשובות מאיזו תקופה כל דמות ואיזה מאפיין לתקופה זיהיתם בדיבורה (איך ידעתם שהיא שייכת לתקופה זו)

שלב ג' – המילון – 22 נקודות, כל מילה – חצי נקודה

שאלה לקבוצה :

1. הסבירו את המושג – ערך מילוני. מנו 4 סימנים המופיעים במילון ומשמעותם. כל קבוצה תקבל "מילון" וכרטיסיות מילים. עליכם לסדר את המילים לפי סדר הופעתן במילון.

שלב ד' – מילים נרדפות – 20 נקודות לכל מילה

שאלה לקבוצה:

1. מהן מילים נרדפות. מנו שתי סיבות להיווצרותן.
כעת, נראה מצגת מילים: "אפשר להגיד ... ואפשר לומר...." עליכם לכתוב את המילים הנרדפות בדף התשובות.

שלב ה' – מספרים – 20 נקודות, כל מספר – נקודה

כל קבוצה תקבל מיכל ובו חפצים שונים, אליהם מוצמדים מספרים ודף תשובות. עליכם למנות את החפצים לפי המספר המוצמד אליהם. שימו לב לזכר ונקבה!

שלב ו' – ניבים וביטויים – כל ניב מזכה בנקודה

כל קבוצה תקבל דף תשובות. עליכם לכתוב במשך שתי דקות כמה שיותר ניבים וביטויים מהשפה העברית.

הצגת הניקוד על לוח הניקוד

הכרזה על הקבוצות הזוכות: מקום ראשון, שני, שלישי.

כתב חידה - ראשי תיבות

שם הקבוצה: _____

ביום ראשון _____ כשחזרתי מה _____ ישבתי מול _____
אחה"צ חט"ב

הטלויזיה וראיתי כמה _____ מנהלים _____ מול _____
חכ"ם מו"מ

ה _____ של _____ ה _____
רמטכ"ל צה"ל רמטכ"ל

מסר _____ על מלחמת לבנון השניה וסיפר על ה _____
דו"ח צל"ש

_____ של רועי קליין _____
הי"ד

בדיוק כשהודיעו בתחזית כמה _____ חסרים בכנרת
סמ"ק

נזכרתי שיש לי _____ כיביתי את הטלויזיה ה _____
ש"ב נ"ל

וכתבתי _____ על פרק ח':
שו"ת

כשסיימתי, התקשר חברי מ _____ איכילוב ב _____
בי"ח ת"א

וסיפר שאירגן התנדבות ב _____ ה _____
מוצ"ש בעל"ט

הוא ביקש שאלך למרכול ואקנה ממתקים, מתנות ו _____ . נסעתי
כדו

לחנות הסיטונאית שליד שגרירות _____ וקניתי
ארה"ב

200 _____ סוכריות וכשרציתי לשלם חסרו לי 30 _____
ג'י אגו

למזלי הרב ה _____ שישבה ליד הקופה צחקה ואמרה: " _____
גב'

_____ זה בסדר... אם לא תשלם לי עכשיו תשלם לי ב _____
להד"מ

_____ עוה"ב

תולדות השפה העברית בסרט (דוגמא בלבד)

שם הקבוצה: _____

סיכונים העידיים על התקופה:	התקופה:	הדמויות:

סיכונים העידיים על התקופה:	התקופה:	הדמויות:

סיכנים הפעידים על התקופה:	התקופה:	הדפיות:

סיכנים הפעידים על התקופה:	התקופה:	הדפיות:

המילון - כרטיסיות מילים

בחירה	בחילה	אנכרוניזם
גלגלת	גויל	בחישה
הטעיה	האבקות	גזיזה
זיקוקין	וילון	ודאות
יפיפה	יסודי	זקה
לצנות	לטישה	כלכלן
מגררת	מגרפה	מגרעת

נחליאלי	נחלץ	סיטונות
סירת	סתמיות	עגלון
עטוף	עץ	פוחז
פזרן	פטריה	צדקה
צלמית	צלע	קדקדי
קדרה	קדרות	שאפה
שארית	שיויוני	תופעה
תחריט	תכליתי	

מילים נרדפות

שם הקבוצה: _____

_____ .11

_____ .1

_____ .12

_____ .2

_____ .13

_____ .3

_____ .14

_____ .4

_____ .15

_____ .5

_____ .16

_____ .6

_____ .17

_____ .7

_____ .18

_____ .8

_____ .19

_____ .9

_____ .20

_____ .10

קלסר שופטים - תשובות לשאלות פתוחות:

1. מהן ראשי תיבות למה משתמשים בהן ומתי מתאים להשתמש בהן?

ראשי תיבות הם טכניקה לכתוב מקוצר, שבו נכתב ביטוי נפוץ רק באמצעות האות הראשונה של כל מילה. השימוש בראשי תיבות בא לאפשר כתיבה מהירה יותר, בעת כתיבה בכתב יד וגם בעת כתיבה במעבד תמלילים.

באתרי שיחה (צ'אט) ובפורומים באינטרנט, יש חשיבות רבה למהירות הכתיבה, כבסיס לקיום דיאלוג רצוף. כתוצאה מכך התפתחו, כחלק מתרבות האינטרנט, ראשי תיבות מיוחדים למטרה זו.

שימוש בראשי תיבות בשיחה מתאים כאשר המשתתפים בשיחה הם בעלי רקע אחיד המאפשר לכולם להבין את משמעות ראשי התיבות. **שימוש בראשי תיבות בכתבה מתאים** כאשר המסמך הנכתב מיועד לעיניהם של קוראים שיוכלו לפענח בקלות את ראשי התיבות.

2. מנו שלוש דרכים מקובלות להגיית ראשי תיבות.

- בדרך כלל לא מבטאים את ראשי התיבות כמילה, אלא קוראים אותם לפי המילים המסתתרות מאחוריהם, כלומר ראשי התיבות הם קיצור המשמש לכתובה, אך לא לדיבור. לדוגמא: אחה"צ = אחר הצהריים
- לעתים הופכים ראשי התיבות למילה עצמאית, המבוטאת בהתאם, כגון תפו"ז (תפוח זהב), חז"ל, דו"ח (דין וחשבון). שיטה זו נפוצה במיוחד בראשי תיבות שנוצרו בצה"ל. הגייתם של ראשי תיבות כמילה עצמאית נפוצה גם כאשר ראשי התיבות הם שמו של אדם, כגון הרמב"ם, רש"י.
- הגיית כל אחת מהאותיות המרכיבות את ראשי התיבות. דוגמה: "מ"פ" (קרי: מם פא), שפירושו מפקד פלוגה.

3. מנו שלושה חוקי כתיב לראשי תיבות.

- ראשי תיבות יסומנו בגרשיים ולא בנקודות (צה"ל ולא צ.ה.ל).
- כאשר ראשי התיבות מורכבים משתי מילים נהוג לעתים לקחת שתי אותיות מהמילה הראשונה ואחת מהשנייה, לדוגמה: **עורך דין**. כאשר יש יותר משתי מילים נהוג לקחת אות ראשונה מכל מילה: **חכמינו זיכרונם לברכה**.
- נהוג לחרוג מהכללים בחלק מהמקרים על מנת שראשי התיבות יישמעו טוב יותר: **סוף שבוע** (סופ"ש).
- ראשי תיבות הנהגים כמילה אחת ומסתיימים באותיות כמנצ"פ יכתבו באות סופית (תנ"ך ולא תנ"כ, אך מ"מ ולא מ"ם), אלא אם כן האות נהגית כדגושה, במקרה זה תכתב בכל זאת כאות רגילה (שב"כ, חרל"פ). לפי הבלשנים יש לכתוב מע"ם ולא מע"מ, אך הכל, כולל רשות המסים, כותבים מע"מ. במידה וראשי התיבות אינם נהגים כמילה אחת, אותיות כמנצ"פ יכתבו באופן רגיל (ק"מ, אחה"צ, רה"מ).
- כאשר ראשי התיבות נכתבים בהטיה, הגרשיים אינם זזים ממקומם, אלא נשארים במקום המתאים לצורת היחיד. דוגמאות: קורס מ"כים (צורת היחיד היא מ"כ).

4. לאלו 4 תקופות נוהגים לחלק את תולדות השפה העברית, אמרו מאפיין לשתי התקופות הראשונות.

את תולדות העברית נוהגים לחלק לארבע תקופות עיקריות:

- ◀ לשון המקרא - ו' ההיפוך, לשון מצרפת.
- ◀ לשון חז"ל - ההשפעה מארמית, סיומת של "ן" סופית.
- ◀ העברית בתקופת הגלות ולשון ימי הביניים.
- ◀ הלשון החדשה.

5. הסבירו את שני המושגים הבאים: עברית של שבת, שפה מתה.

עברית של שבת - עברית חגיגית מאוד. בגלות העברית הפסיקה להיות שפת היום יום. השימוש בשפה העברית נעשה בשבתות ובתפילות.

שפה מתה - לשון שאינה מדוברת במשך תקופה ארוכה, נשכחת, קופאת ומפסיקה להתפתח. בשפה חיה. חוקרי לשון מכנים לשון שאין מדברים בה - לשון מתה. כאשר לשון "מתה", אי אפשר להחזיר אותה לדיבור. לאנשים חסרות מלים, והם אינם מסוגלים לבטא את עצמם.

6. ספרו על אליעזר בן יהודה ופועלו.

אחד הצעירים שרעיון מדינה ליהודים קסם לליבו, היה סטודנט רוסי שכונה עצמו - אליעזר בן יהודה. בעת שאליעזר בן יהודה למד רפואה בפריס, לקראת עלייתו ארצה, הוא הגה רעיון מהפכני: **כדי שהעם היהודי יוכל לחזור ולהתאחד במדינה משלו, הכרחי שתהיה לו שפה אחת משותפת, שפה שאותה ידברו כולם יום יום.**

הוא חשב שהעם היהודי צריך לחזור ולדבר את שפתו הקדומה, אותה שפה שדיבר כשישב חופשי במולדתו - העברית. בן יהודה לא התעלם מן המחסור החמור במלים בעברית, אך הוא לא נכנע. ברגע שכף רגלו דרכה על אדמת ישראל, בשנת 1881, החליטו הוא ורעייתו דבורה החלטה קשה: אין הם מוציאים הגה אחד בשפה זרה. מהיום והלאה ידברו רק עברית, וכך נהגו גם עם ילדיהם. מפעלו החשוב ביותר של בן יהודה היה חידוש מלים בעברית, כלומר: המצאת מלים חדשות.. הוא פרסם את חידושו בעיתון כדי שגם אחרים ילמדו אותה, ישתמשו בהן וישרישו אותן בעברית.

7. הסבירו את המושג ערך מילוני, מנו ארבעה סימנים המופיעים במילון ופירושים.

מלה המופיעה במילון בצורתה הפשוטה נקראת "ערך מילוני".

- ז' - סימן המופיע במילון סמוך למילים שהן שם עצם בזכר.
- נ' - סימן המופיע במילון סמוך למילים שהן שם עצם בנקבה.
- ת' - תואר השם = מילה המתארת שם עצם (יפה, גדול, רחב, חדש).
- - סימן למילה בין לאומית (מילה בלועזית)

8. מהן מילים נרדפות? מנו שתי סיבות להווצרות מילים נרדפות:

מילים נרדפות הן קבוצת מילים בשפה מסוימת שיש להן משמעות זהה או דומה מאוד.

אפשר למנות מספר סיבות להיווצרות מילים נרדפות:

- קליטת מילים מתקופות שונות של השפה לתקופה אחרת. למשל, עברית ישראלית שאלה את המילים "שמש" ו"ירח" מן העברית המקראית, ואת המילים הנרדפות "חמה" ו"לבנה" (בהתאמה) מלשון חז"ל.
- שימוש במילה משפה זרה לצד שימוש במילה. המילה "הליקופטר", למשל, היא מילה שאולה ממקור זר, בעוד המילה "מסוק" היא חידוש עברי מקורי. כיום שתי המילים משמשות זו בצד זו.
- יצירת שני חידושי מילים בו זמנית, שני אנשים המציאו מילה עברית לאותה מילה. בדרך כלל, במצב כזה רק חידוש אחד שורד אולם לפעמים שניהם ממשיכים לשמש בשפה כמילים נרדפות, כמו במקרה של "אווירון" ו"מטוס".

פתרון לכתב חידה - ראשי תבות

ביום ראשון אחר הצהריים כשחזרתי מחטיבת הביניים ישבתי מול הטלויזיה וראיתי כמה חברי כנסת מנהלים משא ומתן מול ראש המטה הכללי של צבא ההגנה לישראל. ראש המטה הכללי מסר דין וחשבון על מלחמת לבנון השנייה וסיפר על הציון לשבח של רועי קליין ה' ייקום דמו.

בדיוק כשהודיעו בתחזית כמה סנטימטרים מעוקבים חסרים בכנרת נזכרתי שיש לי שעורי בית. כיביתי את הטלויזיה הנזכרת לעיל וכתבתי שאלות ותשובות על פרק ח. כשסיימתי, התקשר חברי מבית חולים איכילוב בתל אביב וסיפר שאירגן התנדבות במוצאי שבת הבא עלינו לטובה. הוא ביקש שאלך למרכול ואקנה ממתקים, מתנות וכדומה. נסעתי לחנות הסיטונאית שלי שגרירות ארצות הברית וקניתי 200 גרם סוכריות וכשרציתי לשלם חסרו לי 30 אגורות.

למזלי הרב הגברת שישבה ליד הקופה צחקה ואמרה: "לא היו דברים מעולם זה בסדר... אם לא תשלם לי עכשיו תשלם לי בעולם הבא."

פתרון למילים הנרדפות:

1. שמש- חמה
2. אני-אנוכי
3. שטיח-מרבד
4. ארוחה-סעודה
5. חודש-ירח
6. דממה-שקט
7. עץ-אילן
8. מסוגל-יכול
9. חושך-עלטה
10. מטוס-אווירון
11. שמיס-רקיע
12. מתנה-דורון, שי
13. ירח-לבנה
14. גמד-ננס
15. חבר-רע
16. משונה-מוזר
17. ליצן-מוקיון
18. גשם-מטר
19. זקן-קשיש
20. ענן-עב

פתרון - מספרים

- קופסת גפרורים אחת
- שני כובעים
- שלושה עפרונות
- ארבע כוסות
- חמישה גלילים
- שש עטיפות
- שבע סיכות
- שמונה גומיות
- תשעה חלקי פאזל
- עשרה מכסים
- אחד עשר דיסקים
- שתים עשרה מדבקות
- שלוש עשרה ניילוניות
- ארבעה עשר פקקים
- חמש עשרה גולות
- שבעה עשר אטבים
- שמונה עשרה סוכריות
- תשעה עשר בלונים
- עשרים כפתורים
-

עברית למה יפה

נספח 1 - שלב א' - תולדות השפה העברית

1. מילים כמו: טלפון, אוטובוס ולונה פארק הן:
 - א- מילים שהמציא אליעזר בן יהודה
 - ב- מילים ארמיות שחדרו לשפה העברית
 - ג- מילים לועזיות שחדרו לשפה העברית
2. מקור הביטוי עברית של שבת:
 - א- ישנן מילים מיוחדות בעברים שכותבים אותן רק בשבת
 - ב- מילים שאליעזר בן יהודה המציא בשבת
 - ג- בתקופת הגלות היו מעט יהודים שדברו עברית רק בשבתות
3. את תולדות השפה העברית נוהגים לחלק ל4 תקופות עקריות:
 - א- לשון המקרא, לשון האמוראים, לשון חז"ל, הלשון החדשה
 - ב- לשון המקרא, לשון חז"ל, תקופת הגלות ולשון ימי הביניים, הלשון החדשה
 - ג- לשון המקרא, לשון המשנה, לשון הגמרא, לשון רש"י
4. ו' ההיפוך
 - א- אופיינית ללשון המקרא
 - ב- משתמשים בה בסלנג
 - ג- אופיינית ללשון חז"ל
5. התקופה העתיקה ביותר של העברית היא:
 - א- לשון חז"ל
 - ב- לשון מדוברת
 - ג- לשון המקרא
6. בתקופת חז"ל הארמית היתה שפה בינלאומית כמו האנגלית בימינו ומילים בארמית נכנסו לשפה העברית. אלו מהמילים הבאות הן בארמית?
 - א- אח ואחות
 - ב- אמא ואבא
 - ג- מחצלת וספה
7. כשאליעזר בן יהודה עלה לארץ:
 - א- הוא דיבר רק רוסית בעשר השנים הראשונות.
 - ב- הוא קיבל החלטה לדבר רק עברית
 - ג- אף אחד בארץ לא דיבר עברית.
8. מי מוציא את הסלנג?
 - א- אליעזר בן יהודה
 - ב- כולנו, כל מי שמדבר עברית
 - ג- האקדמיה ללשון
9. אחד ממפעלי החשובים ביותר של אליעזר בן יהודה הוא:
 - א- כתיבת מילון בן יהודה
 - ב- הקמת רחוב בן יהודה
 - ג- האקדמיה ללשון
10. בתקופת הגלות:
 - א- כתבו בעברית אך לא דברו בה
 - ב- דברו בעברית רק בארצות ערב
 - ג- העברית לא היתה קיימת
11. בתקופת חז"ל:
 - א- אנשים התקשו לבטא נ' סופית ובמקומה בטאו צ' סופית
 - ב- אנשים התקשו לבטא מ' סופית ובמקומה בטאו נ' סופית
 - ג- אנשים התקשו לבטא צ' סופית ובמקומה בטאו פ' סופית

נספח 2 - פעילויות מקדימות לחידון

ביגו מילים נרדפות

המדריך קורא מילה. ילד שמוצא את המילה הנרדפת על הלוח שלו מסמן אותה. מנצח - הראשון שסימן את כל המילים על הלוח שלו.

- חושך (עלטה)
- סוד (רז)
- סוף (קץ)
- אני (אנוכי)
- עני (רש)
- זקן (ישיש)
- עב (ענן)
- חמה (שמש)
- לבנה (ירח)
- ננס (גמד)
- מטר (גשם)
- מטוס (אווירון)
- דממה (שקט)
- מדבר (משוחח)
- מסכן (אומלל)
- חבר (רע)
- ירח (חודש)
- מתנה (שי)
- לגם (שתה)
- שמיים (רקיע)
- מרבד (שטיח)
- משונה (מוזר)
- יכול (מסוגל)
- ליצן (מוקיון)
- ארוחה (סעודה)
- רשם (כתב)
- עץ (אילן)
- נא (בבקשה)

ננס	חודש 	אורון
ירח	מוקיון 	קץ
שתה	כתב 	ישיש

רע	מסוגל 	רש
שמש	משוחח 	ענו
נא	אילון 	רז

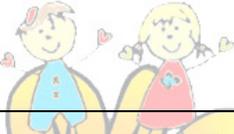
אומלל	קץ	רע חל
שטיוח	רקיע	אנוכי
שמש	כתב	מטר

שקט	אמד	עלטה
מוקיון	שי	שמש
שתה	מוזר	מטר

בבקשה	ירח 	אומלל
מסוגל	אשם 	משוחח
ענו	עלטה 	ישיש

קץ	בבקשה 	אנוכי
רז	אילן 	רקיע
חודש	אמד 	שמש

רע	שתה 	ענוח ל פכת
ירח	אומלל 	קץ הגל שג
שטיח	אילן 	משוחח

חודש	שטיח 	רקיע ל פכת
מסוגל	שקט 	ענו הגל שג
גמד	אילן 	אנוכי

שמש	אנוכי 	ירח
רז	שי 	כתב
סעודה	אילן	משוחח

רש	אורון 	סעודה
אמד	כתב 	שמש
בבקשה	מוקיון	אנוכי

משחק זכרון - ראשי תיבות

א"נ

משחק זיכרון- ראשי תיבות

או"ם

משחק זיכרון- ראשי תיבות

ש"ב

משחק זיכרון- ראשי תיבות

בי"ח

משחק זיכרון- ראשי תיבות

בד"ץ

משחק זיכרון- ראשי תיבות

ת"א

משחק זיכרון- ראשי תיבות

ג"כ

משחק זיכרון- ראשי תיבות

בע"פ

משחק זיכרון- ראשי תיבות

בע"מ

משחק זיכרון- ראשי תיבות

הי"ד

משחק זיכרון- ראשי תיבות

הח"מ

משחק זיכרון- ראשי תיבות

דו"ח

משחק זיכרון- ראשי תיבות

ח"כ

משחק זיכרון- ראשי תיבות

ז"א

משחק זיכרון- ראשי תיבות

הנ"ל

משחק זיכרון- ראשי תיבות

מו"מ

משחק זיכרון- ראשי תיבות

רו"ח

משחק זיכרון- ראשי תיבות

ע"י

משחק זיכרון- ראשי תיבות

שו"ת

משחק זיכרון- ראשי תיבות

סת"ם

משחק זיכרון- ראשי תיבות

ספרים
תפילין
מזוזות

משחק זיכרון- ראשי תיבות

משא ומתן

משחק זיכרון- ראשי תיבות

רואה
חשבון

משחק זיכרון- ראשי תיבות

על ידי

משחק זיכרון- ראשי תיבות

זאת אומרת

משחק זיכרון- ראשי תיבות

הנזכר לעיל

משחק זיכרון- ראשי תיבות

שאלות
ותשובות

משחק זיכרון- ראשי תיבות

החתום
מטה

דין וחשבון

משחק זיכרון- ראשי תיבות

חבר כנסת

משחק זיכרון- ראשי תיבות

שעורי בית

משחק זיכרון- ראשי תיבות

תל אביב

משחק זיכרון- ראשי תיבות

ה' יקום

דמו

משחק זיכרון- ראשי תיבות

גם כן

משחק זיכרון- ראשי תיבות

אומות
מאוחדות

משחק זיכרון- ראשי תיבות

בערבון מוגבל

משחק זיכרון- ראשי תיבות

בעל פה

משחק זיכרון- ראשי תיבות

בית חולים

משחק זיכרון- ראשי תיבות

בית דין צדק

משחק זיכרון- ראשי תיבות

אדון נכבד

משחק זיכרון- ראשי תיבות

משחק אמת או שקר - תולדות השפה העברית

- לשון המקרא היא התקופה הקדומה ביותר בתולדות השפה העברית. (נכון).
- כמעט כל ספרי התנ"ך כתובים בעברית עתיקה. (נכון).
- ו' ההיפוך שייכת לתקופת לשון חז"ל. (לא נכון).
- המילה "להרג" מיוחדת ללשון המקרא בלבד. (לא נכון).
- המילים "אנכי, אני וירא" שייכות לתקופה העברית בגלות. (לא נכון).
- לאנשים בתקופת חז"ל היה קשה לבטא "ם" סופית ולכן הם ביטאו "ן" במקום. (נכון).
- "לשון מצרפת" משמעותה לחבר 2 מילים וליצור מילה אחת מקוצרת. (נכון).
- בתקופת בית ראשון דיברו בלשון חז"ל. (לא נכון).
- בתקופת חז"ל הייתה הארמית שפה בינלאומית. (נכון).
- בארץ ישראל לא דיברו כלל בארמית. (לא נכון).
- "עובדה, זמנים ואגדה" הן מילים שהומצאו בתק' חז"ל. (נכון).
- גם לאחר חורבן הבית ה2 המשיכו היהודים לדבר בעברית בשפת היום יום. (לא נכון).
- לאחר חורבן הבית השתמשו בעברית רק בכתיבה. (נכון).
- לשון מתה היא שפה שהפסיקו לדבר בה ולכן היא נעלמה. (נכון).
- במשך כ-2500 שנה לא דיברו עברית עד שקם מחיה השפה וחידש אותה. (לא נכון).
- אנשים רבים תמכו ברעיונותיו של אליעזר בן יהודה, שרצה להחיות את השפה העיברית. (לא נכון).
- אליעזר בן יהודה דיבר עם משפחתו רק בעיברית. (נכון).
- המילים "אופניים, גלידה ונקניק" שייכות לתק' הגלות ולשון ימי הביניים. (לא נכון).
- המילים "טלפון, אוטובוס ובנק" הומצאו בתק' הלשון החדשה. (לא נכון).
- ה"סלנג היא שפה גבוהה ומכובדת המתאימה לנאומים וכתיבה רשמית. (לא נכון).

אמת

אמת

שקר

שקר

חידון הטפה העברית

"אחוזת טרה" - תט"ע

◀ חוברת חומר לחידון ▶

תולדות השפה העברית

אילו היית יכול לפגוש את שלמה המלך בארמונו, קרוב לוודאי שהיה לכם קשה להבין האחד את השני.

אילו היית מספר לו, למשל, שאביך במילואים עכשיו, הוא היה בטוח שאביך כוהן, וכי הוא לומד את עבודת הקודש לקראת שירותו בבית המקדש. בזמנו "ימי מילואים" היו הימים שבהם התכווננו הכוהנים לקראת עבודתם, ולא היה כל קשר בין "מילואים" לשירות בצבא. אילו היית מתפעל מכס-המלכות שלו ואומר לו שהכיסא "גנוב", היה המלך נפגע מאוד ואפילו כועס.

שלמה המלך חי לפני 3,000 שנה, ואז העברית הייתה שונה מהעברית של ימינו: היו בה מלים אחרות, משמעויות אחרות וצלילים אחרים.

העברית נולדה לפני למעלה מ- 3,000 שנה, ומאז, כמו כל שפה אחרת, היא משתנה כל הזמן. מראשיתה ועד ימינו היו בעברית תקופות שונות. בכל תקופה היא נשמעה קצת אחרת: המלים היו קצת שונות, המשמעויות היו קצת שונות, המבטא היה קצת שונה, כללי הדקדוק היו שונים ואפילו הכתב היה שונה.

ההבדלים בין תקופה לתקופה גרמו לכך, שאנשים אשר חיו בתקופה אחת לא הבינו בקלות את העברית מהתקופה הקודמת.

את תולדות העברית נוהגים לחלק לארבע תקופות עיקריות:

- ◀ לשון המקרא.
- ◀ לשון חז"ל.
- ◀ העברית בתקופת הגלות ולשון ימי הביניים.
- ◀ הלשון החדשה.

לשון המקרא

התקופה העתיקה ביותר של העברית היא לשון המקרא. לשון המקרא מוכרת לנו בעיקר מן התנ"ך. כל ספרי התנ"ך (פרט לשניים) כתובים בעברית עתיקה, שאותה אנו מכנים "לשון המקרא". לשון המקרא איננה, כמובן, רק השפה שבה נכתב התנ"ך. זו הייתה השפה היומיומית של בני ישראל מאז כבשו השבטים את ארץ כנען לפני כ- 3,000 שנה (בשנת 1,200 לפני הספירה לערך). זו השפה שבה פקד יהושע על לוחמיו כשכבשו את העי, בשפה זו דיברו הבנאים אשר בנו את בית המקדש הראשון, בשפה זו פטפטו תינוקות עם הוריהם, ובשפה זו התלוננו בני העם כשנאלצו לשלם מסים למלך.

ו' ההיפוך

לשון המקרא שונה מהעברית שאנו מכירים בימינו, וזאת הסיבה לכך שאנו נזקקים לתנ"ך מפורש כדי להבין אותה. ללשון המקרא יש סימנים המיוחדים רק לה, ואחד הסימנים הבולטים ביותר הוא **ו' ההיפוך**. בימי המקרא, כאשר אדם היה חוזר לביתו עם ערב, הוא לא היה מספר את קורותיו כך: "היום ירדתי עם הגמלים שלי אל הבאר, שתיתי אתם ועלינו לירושלים". "הוא היה מספר כך: "ויהי היום, וארד עם גמלי הבארה, ואשב עמהם ונעל ירושלימה". ו' זו הבאה בתחילת הפעלים ויהי, וארד, ואשת ונעל - נקראת "ו' ההיפוך", היא הופכת את הפועל מעתיד לעבר. "ויקם המלך" - פירושו - המלך קם, "ויאמר אל עמו" פירושו - אמר אל עמו. ו' ההיפוך היא סימן מובהק ללשון המקרא. די לפתוח עמוד אחד בתנ"ך, כדי למצוא בו דוגמאות רבות ל-ו' ההיפוך.

לשון מצרפת

לאחר שרמשה הרג את המצרי, פנה אליו אחד העבריים ושאל: "הלהרגני אתה אמר?" כלומר: האם אתה מתכוון להרוג אותי? המלה "להרוג" אינה מיוחדת ללשון המקרא. היא מוכרת ורגילה, למרבה הצער, גם בימינו. אבל המלה "הלהרגני" מיוחדת ללשון המקרא. במקום לשאול את השאלה בשלוש מלים: "האם להרוג אותי?", שואל העברי במלה אחת "הלהרגני"?

לשון המקרא היא לשון מצרפת. אותיות שימוש וכינויים שונים (כמו ה' השאלה, כינויי שייכות) מצטרפים אל המלה. בימינו נשאל כך: האם תלך? האם ידעת? האם אמת הדבר? בלשון המקרא שואלים כך: התלך? הידעת? האמת הדבר? בימינו היה אליעזר מבקש מרבקה "השקי אותי" מעט מים. כיוון שהוא חי בתקופת המקרא, הוא ביקש "השקיני" מעט מים.

מלים מיוחדות ללשון המקרא

לשון המקרא שונה מהעברית של ימינו לא רק בשל היותה לשון מצרפת, ובגלל השימוש הרווח בה ב-ו' ההיפוך. בלשון המקרא יש הרבה מאוד מלים וביטויים המיוחדים לה; מלים וביטויים שהיו שכיחים בעבר, ושהיום אין נוהגים להשתמש בהם או שמשתמשים בהם רק בלשון ספרותית. בתנ"ך כתוב "אנוכי" - היום אנו אומרים "אני", בתנ"ך כתוב "ירא" - בימינו אומרים "פוחד", בתנ"ך כתוב "חרה אפו" בימינו - "כעס" או "התרגז", בתנ"ך כתוב "נאסף אל אבותיו" ובימינו - "מת" או "נפטר".

לשון חז"ל

המעבר מלשון המקרא ללשון אחרת, היה תהליך איטי והדרגתי שנמשך שנים רבות. בסביבות שנת 300 לפני הספירה, כבר דיברו בארץ עברית שונה, עברית שהיום אנו מכנים אותה "לשון חכמים" או "לשון חז"ל" (חז"ל = חכמינו זכרונם לברכה).

בלשון חז"ל דיברו בני ישראל כשעלו לרגל לבית המקדש השני, בלשון זו נלחמו המכבים, בלשון זו הכירו רבי עקיבא ורחל, בלשון זו פקד בר-כוכבא על לוחמיו בעת המרד נגד הרומאים, בלשון זו פירשו חכמינו את התורה ולמדו מתוכה חוקים ומאחר יותר נכתבו בלשון זו - החוקים במשנה.

אנו מכירים את לשון חז"ל מן המשנה ומסיפורי האגדות והמעשיות שהורישו לנו חכמינו. לשון חז"ל נשתמרה גם בפתגמים ובאמרות, כמו: "יהא כבוד חברך חביב עליך כשלך", "אין משיחין בסעודה", ו"בשלושה דברים אדם ניכר: בכוסו, בכיסו ובכעסו".

מסימני לשון חז"ל

בלשון חז"ל כבר לא אמרו - "ואלך", "ויאמר". אל רבי יהושע מסופר שהוא **נתן** אכילה ושתיה ו**נטל** את הסולם. ולא "ויתן", "ויטל" - כמו במקרא. ו' ההיפוך שהייתה שכיחה בלשון המקרא, נעלמה לחלוטין בלשון חז"ל, כי אנשים הפסיקו להשתמש בה.

אך אין זה ההבדל היחיד. לאנשים בתקופת חז"ל היה קשה לבטא מ' סופית ובמקומה הם ביטאו נ' סופית. אילו, למשל, הם היו מכירים את שירה של נעמי שמר "אנשים טובים באמצע הדרך", הם היו שרים אותו כך: "אנשין טובין באמצע הדרך, אנשין טובין מאוד...".
כאשר היו פוגשים חבר ברחוב, הם היו אומרים במקום "שלום!" - "שלון", במקום לומר: סימנים, יודעים, נישואים, הם אמרו סימנין, יודעיין, נישואיין.

הם אמרו, למשל: "אין מערבין שמחה בשמחה" (במקום מערבים), "משנכנס אדר מרבין בשמחה" (במקום מרבים)

אגב, שם המאכל המסורתי "חמין", אשר נהוג לאוכלו בשבת, לקוח מלשון חז"ל. "חמין" פירושו "חמים" (מים חמים), ואכן חמין הוא תבשיל שמבשלים במשך לילה שלם בתוך מים חמים.

מלים מיוחדות ללשון חז"ל

בלשון חז"ל חלו שינויים נוספים: מלים רבות שהיו שכיחות ושגורות בלשון המקרא, נעלמו בתקופת חז"ל והוחלפו במלים אחרות. אנשים החלו להשתמש במלים עבריות חדשות שתפסו את מקומן של המלים המקראיות ה"ישנות".

בלשון חז"ל הפסיקו לומר את המלה "ה", ובמקומה אמרו – "הקדוש ברוך הוא". "ריבונו של עולם", "המקום", "הגבורה".

הפסיקו לומר "מתי" והחלו לומר "אימתי", במקום המלה "איך" אמרו "כיצד", במקום "שמש" – "חמה", במקום "סלח" – "מחל", במקום "יען כי" – "משום ש...", במקום "בעברו" – "בשביל" ועוד.

בימי המקרא השתמשו רק במלה "עץ" ובימי חז"ל רק במלה "אילן". בימי המקרא נטעו **עצים**, אך בימי חז"ל כבר לא נטעו עצים אלא רק **אילנות**. בימי המקרא אנשים **התחתנו** בטקס **החתונה**. בימי חז"ל אנשים כבר לא התחתנו, אלא **נישאו** בטקס ה**נישואין**.

מלים אלה: "אילן", "נישואין", "אימתי" ו"חמה" – הן מלים המיוחדות ללשון חז"ל והן מן הסימנים החשובים שלה. פירוש הדבר הוא שפתגם או תפילה שבהם מופיעות מלים אלו – מקורם איננו מן המקרא אלא מלשון חז"ל.

בימינו משתמשים גם במלים מלשון המקרא וגם במלים מלשון חז"ל, וזוהי הסיבה שלשונו עשירה במלים נרדפות: עץ – אילן, שמש – חמה וכו'.

השפעת הארמית

"אמא" ו"אבא" הן המלים הראשונות שכל תינוק לומד לבטא. האם ידעת שאלה מלים ארמיות? בתקופת חז"ל הייתה הארמית שפה בינלאומית, כמעט כמו השפה האנגלית בימינו. מהודו ועד כוש אנשים דיברו, קראו והתכתבו בארמית.

גם בארץ ישראל אנשים נהגו לדבר ארמית, ואף כתבו ספרים, מכתבים ותפילות בשפה הארמית. לא פלא, איפוא, שהשפעתה של הארמית על לשון חז"ל הייתה רבה והביאה לכניסת מלים ארמיות לעברית.

"אגב", "עובדה", "בר-מצווה", "אגף", "אגדה", "גוונים", "זיקוקין-די-נור", "שלפוחית", "ברנש", "ביש-מזל" ועוד מלים רבות אחרות הן מלים ארמיות שהצטרפו אל השפה העברית בתקופת חז"ל.

עברית בגלות ולשון ימי הביניים

אין מדברים עברית

באחד הימים פרצו חייליו של טיטוס, קיסר רומי, אל בית המקדש השני, החריבו אותו ושרפו אותו. היה זה בתשעה באב (שנת 70 לספירה), לפני ב- 2,000 שנה. חורבן בית המקדש, מרד בר-כוכבא ושרשרת מלחמות קשות שפקדו את עם ישראל, החריבו את ארץ יהודה והמיטו על עם ישראל את אסון הגלות. עם ישראל יצא לגלות ארוכה שממנה לא שב במהרה. הגלות הממושכת - בת מאות השנים - פיזרה את עם ישראל בעולם כולו: באסיה, באירופה ובצפון אפריקה.

החלה תקופה חדשה וארוכה מאוד בחיי העם. העם יצא לגלות ויחד עמו גלתה גם העברית. בערך משנת 200 לספירה הפסיקו לדבר לשון חז"ל, ועמה הפסיקו לדבר עברית בעולם. כחלק מתהליך טבעי, של אנשים הרוצים להיקלט בארץ זרה, אימצו היהודים את שפת המקום ודיברו בה. העברית נשארה לשון התפילה ולשון לימוד התורה: יהודים התפללו בה שלוש פעמים ביום, ובשבת למדו תורה - בעברית. אבל העברית הפסיקה להיות לשון מדוברת. ילדים לא דיברו עברית עם הוריהם, חברים לא פטפטו בעברית, וסוחרים לא התמקחו בעברית. היו מעט יהודים שנהגו לדבר עברית רק בשבתות, ומכאן צמח הביטוי "עברית של שבת" שפירושו עברית חגיגית מאוד. מכל מקום, העברית חדלה להיות שפת יומיום.

כותבים עברית

יהודים הפסיקו אמנם לדבר עברית, אבל רבים המשיכו לכתוב בעברית. משוררים כתבו שירים בעברית, רבנים התכתבו בענייני דינים - בעברית, ופילוסופים כתבו את דעותיהם - בעברית. בתקופת הגלות הארוכה נכתבו בעברית אלפי ספרים בתחומים שונים: מדע, פילוסופיה, קודש, שירה, מחזות, רפואה, מתמטיקה ודקדוק.

תקופת הגלות הייתה לכל אורכה תקופה קשה - העם היהודי ידע רדיפות, סבל, עוני ומחסור. אבל בתקופה מסוימת שנקראה "תור הזהב", נהנו היהודים בספרד מחופש ומתנאים כלכליים טובים. בשנים אלה (1,200-900 לספירה) שלטו בספרד חליפים ערביים, וביניהם לבין היהודים שררו יחסים של כבוד והערכה. התנאים הטובים הביאו עמם פריחה תרבותית גם למשוררים היהודים בספרד.

מחסור במילים

כל תקופת הגלות הארוכה, ובתוכה תקופת ימי הביניים, הייתה העברית שפה שלא דיברו בה. אמנם נכתבו בעברית ספרים רבים ויצירות מפוארות - אך העברית פסקה לחיות בפי האנשים. גם רבי יהודה הלוי ורש"י אשר כתבו את יצירותיהם בעברית - לא דיברו עברית.

לשון שאינה מדוברת במשך תקופה ארוכה, נשכחת, קופאת ומפסיקה להתפתח. בשפה חיה - ממצייאים מלה חדשה מתאימה לכל כלי חדש ולכל מושג חדש. אבל בלשון שאין מדברים אותה, הדבר אינו קורה. למשל, כאשר המציאו את הדפוס, את המשקפיים ומאוחר יותר את הקיטור ואת המכוננית - הומצאו להם מלים מתאימות בשפות השונות. אך בעברית המלים האלה לא היו קיימות. כך במשך הזמן, נוצרה בעברית בעיה חמורה: מחסור במלים.

חוקרי לשון מכנים לשון שאין מדברים בה - לשון מתה. כאשר לשון "מתה", אי אפשר להחזיר אותה לדיבור. לאנשים חסרות מלים, והם אינם מסוגלים לבטא את עצמם. הלטינית והארמית, למשל, היו בעבר שפות בינלאומיות ודיברו אותן בארצות רבות בעולם. אך מאחר שהפסיקו לדבר אותן, הן "מתו" ונעלמו מן העולם.

סכנה דומה ריחפה גם על חיי העברית, שכן במשך 1,700 שנה אנשים לא דיברו עברית. ייתכן שגם בעברית לא היו מדברים יותר, וצליליה לא היו נשמעים יותר, אילולא קרה הנס המופלא: **תחיית**

הלשון העברית.

תחיית הלשון העברית

עד לפני 100 שנה היה עם ישראל מפוזר בעולם. מדינת ישראל לא קמה עדיין. למעשה רק אז החל להישמע הרעיון של הקמת מדינה ליהודים. אחד הצעירים שרעיון מדינה ליהודים קסם לליבו, היה סטודנט רוסי שכונה עצמו - אליעזר בן יהודה. בעת שאליעזר בן יהודה למד רפואה בפריס, לקראת עלייתו ארצה, הוא הגה רעיון מהפכני: כדי שהעם היהודי יוכל לחזור ולהתאחד במדינה משלו, הכרחי שתהיה לו שפה אחת משותפת, שפה שאותה ידברו כולם יום יום. הוא חשב שהעם היהודי צריך לחזור ולדבר את שפתו הקדומה, אותה שפה שדיבר כשישב חופשי במולדתו - העברית. אליעזר בן יהודה אף פרסם את דבריו בעיתון באומרו "כי יש לנו שפה אשר בה נוכל לכתוב עתה ככל העולה על רוחנו, וגם לדבר בה יש לאל ידנו אם אך נחפץ".

בודד במערכה

היום רעיון זה נשמע מובן מאליו. לנו ברור כשמש שיהודים בישראל צריכים לדבר עברית. אבל בתקופתו של בן יהודה זה לא היה ברור כלל וכלל. אדרבא, היה צריך להיות אמיץ, מהפכני, תמים או כמעט מטורף כדי להגות רעיון כזה.

בן יהודה היה בודד למדי במערכה. לרעיון של חידוש השימוש בלשון העברית קמו מתנגדים קשים: יהודים דתיים רבים ראו ברעיון זה חילול הקודש. הלשון העברית, לדעתם, היא לשון הקודש, כיוון שבה נכתב התנ"ך. לכן הם סברו שאסור להשתמש בה לצרכים יומיומיים: זו פגיעה בערך קדוש! רבים אחרים התנגדו להחייאת העברית בטענה שאינה מתאימה להיות שפת יומיום: אי אפשר לקנות בשוק בעברית ואי אפשר ללמוד חשבון בעברית, כי חסרות בה מלים.

גם סופרים, שכתבו ספרים ומאמרים בעברית, התנגדו לחידוש הדיבור בעברית. אפילו הרצל, שהגה את הרעיון של הקמת מדינה ליהודים, סבר שחידוש השפה העברית הוא רעיון לא מעשי ובלתי ניתן להגשמה. בספרו "מדינת היהודים" טען הרצל שהעברית אינה באה בחשבון, כי "מי מאיתנו יודע די עברית כדי לקנות בעזרתה כרטיס רכבת"?

הילד העברי הראשון

בן יהודה לא התעלם מן המחסור החמור במלים בעברית, אך הוא לא נכנע. ברגע שכף רגלו דרכה על אדמת ישראל, בשנת 1881, החליטו הוא ורעייתו דבורה החלטה קשה: אין הם מוציאים הגה אחד בשפה זרה. מהיום והלאה ידברו רק עברית, וכך נהגו גם עם ילדיהם.

ילדים אחרים שהתגוררו בסביבתם לא ידעו לדבר עברית, ולכן אסר בן יהודה על ילדיו לשחק עמם. מכיוון שגם בבית הספר לא לימדו אז בשפה העברית אלא בשפות זרות, גזר על ילדיו שלא יילכו לבית הספר.

למרות התלאות והקשיים הרבים שעמדו בדרכו, זכה בן יהודה להקים את הבית העברי הראשון. בכורו, איתמר, נחשב בארץ לפלא, ואנשים באו מרחוק לצפות בפלא הקטן הזה: ילד מדבר עברית, ילד שהעברית היא שפתו הראשונה והיחידה.

מלים חדשות לעברית

מספרים, שבביתו של בן יהודה, בימים הראשונים, נשמעה כל הזמן המלה "זה". כיוון שבאותה תקופה לעצמים רבים לא היה שם עברי, היה בן יהודה מצביע עליהם ואומר: "אני רוצה לשים זה בתוך זה, וגם את זה כדי שיהיה זה".

כאשר לא יכלו להצביע על החפץ, היו מסבירים מהו על ידי הגדרה ארוכה. היו אומרים בית פקידות

העיר" כי לא הייתה המלה "עירייה", "מחסה ממטר" - במקום "מטרייה", ובמקום "שעון" אמרו: "מתקן מורה השעות". בתקופה זו חסרו מלים חיוניות רבות. לעצמים רבים, לא היו מלים בעברית. בן יהודה המציא את המלים: "אופניים", "גלידה", "נקניק", "מקלחת", "רכבת" ועוד רבות אחרות.

חידוש מלים בעברית, כלומר: המצאת מלים חדשות, היה מפעלו החשוב ביותר של בן יהודה. הוא פרסם את חידושו בעיתון כדי שגם אחרים ילמדו אותה, ישתמשו בהן וישרישו אותן בעברית.

בן יהודה נחשב לגדול מרחיבי השפה העברית, אך היו גם אחרים שיצרו חידושים חשובים, ותרמו להרחבת השפה העברית. ביניהם היו: בנו - איתמר בן אב"י, אשתו השנייה - חמדה בן יהודה, המשורר חיים נחמן ביאליק, החוקר והמתנחן דוד ילין, הסופר והחוקר יוסף קלוזנר, הסופר יחיאל מ' פינס ואחרים.

מילון בן יהודה

בן יהודה לא רק המציא מלים חדשות הוא גם הקים לתחייה מלים עבריות מתקופות קדומות. אחד ממפעליו החשובים ביותר היה ליקוט כל המלים העבריות שהיו ידועות עד ימיו; בתוכן מלים מלשון המקרא, מלשון חז"ל מימי הביניים. הוא אסף את המלים במשך שנים וכינס אותן למילון ענק בן 16 כרכים ו- 8,000 עמודים.

עבודתו הייתה כה רבה, עד כי עבד שעות על שעות ביממה ואף עשה זאת בעמידה, שמא יירדם בעת עבודתו.

כאשר השליכו אותו התורכים לכלא, בעקבות עלילה. שהעלילו עליו שונאים הוא מצא לעצמו נחמה: בכלא יוכל לפחות להקדיש את כל שעותיו להשלמת עבודתו. שם טרדות היומיום לא יפריעו את מלאכתו.

העברית נשמעת שוב

מפעליו של אליעזר בן-יהודה, ובקיצור - אב"י, היו רבים: הקמת הבית העברי הראשון, חידוש מלים, כתיבת המילון, הוצאת עיתון עברי וייסוד ועד הלשון העברית. כולם הוקדשו למאבקו הבלתי נלאה להחייאת הלשון העברית. סופו הטוב של המאבק ידוע לכולנו: העברית ניצחה. הדיבור העברי החל להתפשט: יצאו עיתונים בעברית, ילדים שיחקו בעברית, ואנשים קנו כרטיסים לרכבת - בעברית. הלשון העברית חזרה ללחיים במהירות, הוסיפה מלים והיכתה שורשים.

העברית של תחילת המאה נשמעה אולי קצת מצחיקה, אולי קצת מסורבלת, אבל היא סוף-סוף נשמעה. וזהו הנס שקרה לשפה העברית. נס שאף לשון אחרת לא זכתה לו. בכל העולם לא הייתה לשון "מתה" אחרת שהצליחו להחיותה ולהחזיר אותה לדיבור יומיומי. כך, אחרי 1,700 שנה אשר בהן לא דיברו עברית, התעוררה העברית ושבה לחיות בפיהם של יהודים בארץ ובעולם.

העברית של ימינו היא לשון עשירה ומלאה. ללא כל בעיה אפשר היום, בשפה העברית, לקנות כרטיס לרכבת, לקנות בשוק, לצפות בטלוויזיה, לשחק כדורגל, לשיר באירוויזיון ולהרצות באוניברסיטה. כבר אין מחסור במלים, לפחות לא בחיי היומיום.

העברית של ימינו - זו שאנו מדברים, שומעים, קוראים, וכותבים יום-יום - היא עברית חדשה. זו עברית שונה מהעברית של אבותינו. העברית שלנו היא תערובת של כל המקורות העתיקים שלה: לשון המקרא, לשון חז"ל ולשון ימי הביניים. אל התערובת הזו הצטרפו תוספות חדשות: מלים עבריות חדשות, מלים לועזיות שנכנסו משפות זרות, ומלים וביטויים מהסלנג. כל אלה יחד מרכיבים את העברית של ימינו. כך העברית שלנו עשויה שכבות-שכבות. במשפט אחד אפשר למצוא מלים קשירות בנות למעלה מ- 3,000 שנה, ובצידן "תינוקות" - מלים שנולדו אך לפני שנה או שנתיים.

במשפט פשוט כמו: 'צריך להדפיס את העיתון', כל מלה נולדה בתקופה אחרת. המלה "צריך" - נולדה בתקופת חז"ל, "להדפיס" - בימי הביניים, "את" - בתקופת המקרא ו"העיתון" - בלשון החדשה. המלה "את" היא מלה עתיקה בת למעלה מ- 3000 שנה, ולידה "עיתון" היא מלה "צעירה" שנולדה לפני 100 שנה.

מלים לועזיות

אחד הסימנים המאפיינים את העברית של ימינו הוא דווקא המלים הלא עבריות שיש בה.

לא רק לשון חז"ל שאלה מלים משפות אחרות. גם בימינו העברית שואלת מלים רבות וחיוניות מן האנגלית ומשפות זרות אחרות. מלים כמו: "טלפון", "אוטובוס", "לונה-פארק", "בנק", "ספציפי", "אינפלציה", "דמוקרטיה" ו"טלוויזיה" הן מלים לועזיות.

המלים הלועזיות נכנסות לעברית כיוון שלא תמיד קל למצוא להן תרגום עברי הולם, ולעתים אף לא כדאי, משום שמלים כמו "טלפון", "רדיו", "אוניברסיטה" ו"טלוויזיה" הן מלים בינלאומיות וכך מכירים אותן בכל העולם.

הסלנג

זוכר את השיחה הדמיונית שניהלת עם שלמה המלך בפרק "תקופות בעברית"? אילו באותה שיחה, היה שלמה המלך נדהם לשמוע שכיסא המלכות המפואר שלו "גנוב", היית צריך לספר לו על העברית של ימינו, על תחיית הלשון, על השכבות השונות שיש בעברית, על המלים הלועזיות - וכמובן, גם על הסלנג. גנוב, פאשלה, פספוס, אכל אותה, מגניב, עבד עליו, הבריז, סתלבט, כאסח, דלוק עליו, חנטריש - כל אלה הם ביטויים של הסלנג העברי.

הסלנג (בעברית: עגה) הוא "לשון הרחוב" או "שפת הדיבור נמוך". זוהי לשון שנחשבת פחות מכובדת ולכן לא נהוג להשתמש בה בכתיבה, בנאום חגיגי או בשיחה עם אדם נכבד. אבל כשמדברים עם האחים או עם ההורים, או כשמשחקים עם חברים - משתמשים בה. הסלנג הוא מין שפה פרחחית ושובבה שאינה מתחשבת בחוקי הלשון וגם כללי הדקדוק אינם מעניינים אותה.

מי ממציא את הסלנג?

אתה, חברים שלך, בני משפחתך ובעצם כולנו - כל מי שמדבר עברית. מישהו ממציא ביטוי נחמד (לפעמים בלי להרגיש), הביטוי מוצא כן בעיני אחרים, הם משתמשים בו וכך הביטוי מתפשט, ונעשה חלק מהדיבור האופנתי.

בעברית של ימינו כבר לא חסרות מלים, אדרבא - יש בה שפע של ביטויים ומלים נרדפות. כשכל העושר הזה: לשון המקרא, לשון חז"ל, לשון ימי הביניים והלשון החדשה - כשכל זה עומד לרשותנו - אנחנו יכולים לבחור באיזו דרך שנרצה כדי לבטא את עצמנו.

מובן שיש לדעת להשתמש בכל העושר הזה שעומד לבחירתנו. יהיה מצחיק לפתוח את עיתון הספורט ולמצוא בו ידיעה כזו: "ויהיו בדקה התשעים, וירץ משה בן סיני ויבעט לשער, ויבוא הכדור ברשתו, יען כי לא הדפו העומד בשער. ויהומו האוהדים לאמר: אל אל ישראל! ניצחו נערי ישראל את נבחרת העמלקי". זה מגוחך כי זהו סגנון מקראי, סגנון חגיגי מאוד שאיננו מתאים לצורה שבה כותבים היום בעברית, ובמיוחד לא בעיתון.

לא פחות מוזר יהיה לשמוע את מנהל בית-הספר מודיע ברמקול בזו הלשון: "מי שיתחפף מהטקס של חג השבועות - וואללה יאכל אצלי בגדול". זה מגוחך לא פחות, כי זהו סלנג ולא נהוג שמנהל או מורה יפנו אל תלמידים בסלנג אלא ידברו בלשון, פשוטה ונכונה.

מי שיודע עברית, יודע על פי רוב את ההבדלים בין הסגנונות השונים. אולי לא תמיד אנחנו יודעים לקרוא להם בשם המתאים, אבל אנחנו מרגישים את ההבדלים ביניהם, ובדרך כלל גם יודעים להשתמש בהם נכון ובהתאם לצרכים.

המילון

במילון העברי עברי מופיעות מילים בעברית ופירושו. במילון נמצא גם צירופי מילים למילה שחיפשו. המילים במילון מסודרות לפי סדר הא"ב. ראשית אנו מסתכלים על האות הראשונה של כל מילה. כאשר האות הראשונה זהה, [למשל בלון ובקבוק שניהם מתחילים בב' מי יופיע קודם במילון?] מסדרים את המילים לפי האות השניה. לדוג' בד ובלון. בד יופיע קודם. כאשר גם האות הראשונה וגם האות השניה זהות מסדרים את המילים לפי האות השלישית וכן הלאה. סדר אלף בית פנימי- כך מכנים את סידור המילים לפי סדר הא"ב של האות הראשונה השניה השלישית והרביעית, כלומר לפי סדר ה"ב של האות הפנימית. במילון אומנם מופיעות מילים רבות מאוד, אבל המילים שבהן אנו משתמשים רבות עוד יותר ולא כולן מופיעות במילון. לדוגמא: המילה עננים לא תופיע במילון אלא רק המלה ענן. מלה המופיעה במילון בצורתה הפשוטה נקראת "ערך מילוני" עצמים יופיעו במילון בד"כ ביחיד ובזכר. פעלים במילון מופיעים בגוף שלישי [הוא] בזמן עבר ללא תוספת לאותיות השורש. לדוג' חשבת-י- חשב, נפגשתם- פגש. כשאנו מחפשים מילה במילון עלינו להתייחס לכתיב, לראות שאנו כותבים את המילה ללא שגיאות וגם לניקוד. ניקוד שונה יכול לשנות את משמעות המילה. לדוג': מִפְקֵד וּמְפַקֵד.

סימנים במילון

- ז' - סימן המופיע במילון סמוך למילים שהן שם עצם בזכר.
 - נ' - סימן המופיע במילון סמוך למילים שהן שם עצם בנקבה.
 - ת' - תואר השם = מילה המתארת שם עצם (יפה, גדול, רחב, חדש).
 - - סימן למילה בין לאומית (מילה בלועזית).
- יש מילים שהן גם בזכר וגם בנקבה. הסימן המופיע לידן הוא ז'נ' (לדוגמא: רוח).

ראשי תיבות

ראשי תיבות (בארמית: **נוטריקון**) הם טכניקה לכתוב מקוצר, שבו נכתב ביטוי נפוץ רק באמצעות האות הראשונה של כל מילה. לעתים נלקחת יותר מאות אחת לראשי התיבות. בעברית מסומנים ראשי תיבות בגרשיים לפני האות האחרונה שלהם.

כאשר מקוצרת בטכניקה זו מילה אחת בלבד, קרוי צעד זה **קיצור**, ולא ראשי תיבות, והקיצור מסומן בגרש. דוגמה: **ע'** = "עוזר", **מ'** = מטר, **גב'** = גברת. קיצור שמו של אדם מסומן פעמים רבות, בניגוד לכללים, בנקודה (למשל ע. הלל וש. שלום).

הגייתם של ראשי תיבות

מקובלות שלוש דרכים שונות להגייתם של ראשי התיבות:

- בדרך כלל לא מבטאים את ראשי התיבות כמילה, אלא קוראים אותם לפי המילים המסתתרות מאחוריהם, כלומר ראשי התיבות הם קיצור המשמש לכתובה, אך לא לדיבור.
- לעתים הופכים ראשי התיבות למילה עצמאית, המבוטאת בהתאם, כגון תפוז"ז (תפוח זהב), חז"ל, דו"ח (דין וחשבון). שיטה זו נפוצה במיוחד בראשי תיבות שנוצרו בצה"ל. הגייתם של ראשי תיבות כמילה עצמאית נפוצה גם כאשר ראשי התיבות הם שמו של אדם, כגון הרמב"ם, רש"י.
- הגיית כל אחת מהאותיות המרכיבות את ראשי התיבות. דוגמה: **"מ"פ"** (קרי: מם פא), שפירושו מפקד פלוגה.

חוקי כתיב לראשי תיבות

- ראשי תיבות יסומנו בגרשיים ולא בנקודות (צה"ל ולא צ.ה.ל).
- כאשר ראשי התיבות מורכבים משתי מילים נהוג לעתים לקחת שתי אותיות מהמילה הראשונה ואחת מהשנייה, לדוגמה: **עורך דין**. כאשר יש יותר משתי מילים נהוג לקחת אות ראשונה מכל מילה: **חכמינו זיכרונם לברכה**.
- נהוג לחרוג מהכללים בחלק מהמקרים על מנת שראשי התיבות יישמעו טוב יותר: **סוף שבוע** (סופ"ש).
- ראשי תיבות הנהגים כמילה אחת ומסתיימים באותיות כמנצ"פ יכתבו באות סופית (תנ"ך ולא תנ"כ, אך מ"מ ולא מ"ם), אלא אם כן האות נהגית כדגושה, במקרה זה תכתב בכל זאת כאות רגילה (שב"כ, חרל"פ). לפי הבלשנים יש לכתוב מע"ם ולא מע"מ, אך הכל, כולל רשות המסים, כותבים מע"מ. במידה וראשי התיבות אינם נהגים כמילה אחת, אותיות כמנצ"פ יכתבו באופן רגיל (ק"מ, אחה"צ, רה"מ).
- כאשר ראשי התיבות נכתבים בהטיה, הגרשיים אינם זזים ממקומם, אלא נשארים במקום המתאים לצורת היחיד. דוגמאות: קורס מ"כים (צורת היחיד היא מ"כ).

השימוש בראשי תיבות

השימוש בראשי תיבות בא לאפשר כתיבה מהירה יותר, בעת כתיבה בכתב יד וגם בעת כתיבה במעבד תמלילים.

באתרי שיחה (צ'אט) ובפורומים באינטרנט, יש חשיבות רבה למהירות הכתיבה, כבסיס לקיום דיאלוג רצוף. כתוצאה מכך התפתחו, כחלק מתרבות האינטרנט, ראשי תיבות מיוחדים למטרה זו.

שימוש בראשי תיבות בשיחה מתאים כאשר המשתתפים בשיחה הם בעלי רקע אחיד המאפשר לכולם להבין את משמעות ראשי התיבות. לדוגמה, קבוצת יוצאי צבא ישראלים יכולים לשוחח ביניהם בראשי תיבות צהליים. אבל כאשר המשתתפים בשיחה אינם בעלי רקע הומוגני, המאפשר לכולם להבין את משמעות ראשי התיבות, אזי שימוש בראשי תיבות ימנע מחלק מהמאזינים להבין את הנאמר והשימוש בהם אף עלול להתפרש כהתנהגות בלתי חברתית.

שימוש בראשי תיבות בכתבה מתאים כאשר המסמך הנכתב מיועד לעיניהם של קוראים שיוכלו לפענח בקלות את ראשי התיבות.

ראשי תיבות בדיעבד

מטבע בריאתם, ראשי תיבות נוצרים ככתיב מקוצר למילים אחדות. לעתים התהליך הוא הפוך, ומילה מסוימת מתפרשת כראשי תיבות זמן רב לאחר שנוצרה ונקבעה משמעותה. דוגמאות:

- למילה "שבת" הוצעו ראשי התיבות "שינה בשבת תענוג".
- המילה "תיקו" מופיעה בתלמוד כמילה ארמית שמקורה במילה "תיקום" (תעמוד), כלומר תעמוד השאלה ולא תוכרע. בפירוש התוספות יום טוב למסכת עדיות (ח, ז) נדרשה המילה כראשי תיבות של "תשבי יתרץ קושיות ובעיות".

רשימת ראשי תיבות

23. לפנה"ס - לפני הספירה	1. ש"ב - שיעורי בית
24. מוצ"ש - מוצאי שבת	2. אחה"צ - אחר הצהריים
25. מו"מ - משא ומתן	3. או"ם - אומות מאוחדות
26. מטכ"ל - מטה כללי	4. א"נ - אדון נכבד
27. מנכ"ל - מנהל כללי	5. ארה"ב - ארצות הברית
28. מצ"ח - משטרה צבאית חוקרת	6. ת"א - תל אביב
29. סת"ם - ספרים, תפילין, מזוזות	7. בד"ץ - בית דין צדק
30. סמ"ק - סנטימטר מעוקב	8. בי"ח - בית חולים
31. ע"י - על ידי	9. בע"מ - בערבון מוגבל
32. צל"ש - ציון לשבח	10. בע"פ - בעל פה
33. רו"ח - רואה חשבון	11. ג"כ - גם כן
34. רמטכ"ל - ראש מטה כללי	12. דו"ח - דין וחשבון
35. שו"ת - שאלות ותשובות	13. הבעל"ט - הבא עלינו לטובה
36. שכ"ד - שכר דירה	14. הח"מ - החתום מטה

קיצורים -

1. גב' - גברת	15. הי"ד - ה' יקום דמו
2. אג' - אגורה	16. הנ"ל - הנזכר לעיל
3. גר' - גרם	17. עוה"ב - עולם הבא
4. וכו' - וכולי	18. ז"א - זאת אומרת
5. וכד' - וכדומה	19. חט"ב - חטיבת ביניים
6. ח' - חבר	20. צה"ל - צבא הגנה לישראל
7. כב' - כבוד	21. ח"כ - חבר כנסת
8. מ' - מטר	22. להד"ם - לא היו דברים מעולם
9. ע' - עיין	

◀ מספרים

כאשר אנו סופרים יש הבדל בין זכר לנקבה:

זכר	נקבה
אחת שְׁתַּיִם שְׁלֹשׁ אַרְבַּע חֲמֵשׁ שֵׁשׁ שִׁבְעַ שְׁמוֹנֶה תְּשַׁע עָשָׂר	אֶחָד שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה אַרְבָּעָה חֲמֵשָׁה שֵׁשָׁה שִׁבְעָה שְׁמוֹנֶה תְּשַׁעָה עָשָׂרָה
אחת עשרה שְׁתַּיִם עָשָׂרָה שְׁלֹשׁ עָשָׂרָה אַרְבַּע עָשָׂרָה חֲמֵשׁ עָשָׂרָה שֵׁשׁ עָשָׂרָה שִׁבְעַ עָשָׂרָה שְׁמוֹנֶה עָשָׂרָה תְּשַׁע עָשָׂרָה	אֶחָד עָשָׂר שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אַרְבָּעָה עָשָׂר חֲמֵשָׁה עָשָׂר שֵׁשָׁה עָשָׂר שִׁבְעָה עָשָׂר שְׁמוֹנֶה עָשָׂר תְּשַׁעָה עָשָׂר
עָשָׂרִים וְאַחַת עָשָׂרִים וּשְׁתַּיִם עָשָׂרִים וּשְׁלֹשָׁה עָשָׂרִים וּשְׁמוֹנֶה	עָשָׂרִים וְאַחַת עָשָׂרִים וּשְׁתַּיִם עָשָׂרִים וּשְׁלֹשׁ עָשָׂרִים וּשְׁמוֹנֶה

◀ מילים נרדפות

מילים נרדפות הן קבוצת מילים בשפה מסוימת שיש להן משמעות זהה או דומה מאוד.

הסיבות להיווצרות מילים נרדפות

אפשר למנות מספר סיבות להיווצרות מילים נרדפות:

1. קליטת מילים מתקופות שונות של השפה לתקופה אחרת. למשל, עברית ישראלית שאלה את המילים "שמש" ו"ירח" מן העברית המקראית, ואת המילים הנרדפות "חמה" ו"לבנה" (בהתאמה) מלשון חז"ל.
2. שימוש במילה משפה זרה לצד שימוש במילה. המילה "הליקופטר", למשל, היא מילה שאולה ממקור זר, בעוד המילה "מסוק" היא חידוש עברי מקורי. כיום שתי המילים משמשות זו בצד זו.
3. יצירת שני חידושי מילים בו זמנית, שני אנשים המציאו מילה עברית לאותה מילה. בדרך כלל, במצב כזה רק חידוש אחד שורד אולם לפעמים שניהם ממשיכים לשמש בשפה כמילים נרדפות, כמו במקרה של "אוירון" ו"מטוס".

רשימת מילים נרדפות-

15. מסכן- אומלל	1. חושך - עלטה
16. חבר- רע	2. סוד - רז
17. ירח- חודש	3. סוף - קץ
18. מתנה- שי	4. אני - אנוכי
19. לגם- שתה	5. עני - רש
20. שמים- רקיע	6. זקן- ישיש
21. מרבד- שטיח	7. עב- ענן
22. משונה- מוזר	8. חמה- שמש
23. יכול- מסוגל	9. לבנה- ירח
24. ליצן- מוקיון	10. ננס- גמד
25. ארוחה- סעודה	11. מטר- גשם
26. רשם- כתב	12. מטוס- אוירון
27. עץ- אילן	13. דממה- שקט
28. נא- בבקשה	14. מדבר- משוחח

ניבים וביטויים

אחיזת עיניים

מעשה קסם, ובהשאלה - דברים הנעשים למראית עין בלבד.
דוגמה: לדעת רבים, התנהגות אחדים מחברי הפנסת אינה אלא שקר ואחיזת עיניים.
מקור: תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין כה ד

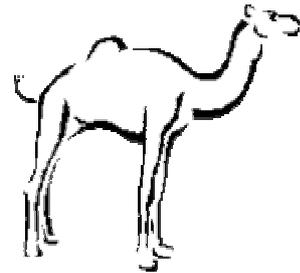
אין הנחתום מעיד על עיסתו

אין הנחתום מעיד על עסתו = אין היוצר יכול להעיד או לחוות דעה על טיב סחורתו או מעשה שהוא עצמו עשה.
נחתום = אופה. עסה = קמח שלשו אותו במים כדי לאפות ממנו.
דוגמה: איש המוכר בחנות נעליים אינו יכול להגיד כי נעליו הם הכי טובות בעיר כי אין הנחתום מעיד על עיסתו.
מקור: עלובה היא העסה, שנחתומה מעיד עליה שהיא רעה [בראשית רבה, לד].

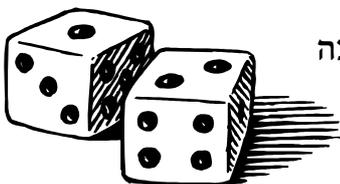
גמל פורח באוויר

גמל פורח באויר = אין כל יסוד לדבר, הפל שקר וכזב, אין בו שמץ אמת.
דוגמה: כשספר הנער על מעשי גבורתו, הבנתי כי זהו גמל פורח באויר.
מקור: איזו היא שבועת שוא...נשבע על דבר שאי אפשר לו: "אם לא ראיתי שגמל פורח באויר, ואם לא ראיתי נחש פקורת בית הבד" [שבועות כט].

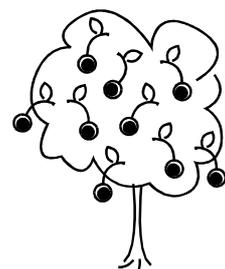
הפיל פור

הפיל פור = קבע דבר-מה לפי תוצאות הגרלה.
דוגמה: מפנין שתלמידים רבים התנדבו לעזור לתלמיד החדש, נאלצה המחנכת להפיל פור ביניהם.
מקור: הפיל פור [אסתר ג ז].

התפוח אינו נופל רחוק מן העץ

התפוח אינו נופל רחוק מן העץ = התנהגותו של הבן דומה להתנהגות ההורים.
דוגמה: רותם אוהב לרכוב על סוסים, ממש כמו אבא שלו, והוא מצטיין ברכיבה ובפעלולים שונים ומגוונים, כל מי שרואה אותו אומר, שהתפוח לא נפל רחוק מן העץ.
מקור: התפוח אינו נופל רחוק מן העץ. [מעשה טוביה ג ד].

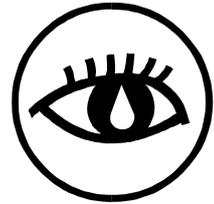

נחבא אל הכלים

נחבא אל הכלים = אדם צנוע ומתנהג בענוותנות.
דוגמה: מנהל ארגון החסד לנזקקים אדם מאד צנוע ועושה את מעשיו בלי להפאר הוא ממש נחבא אל הכלים.
מקור: וילכד שאול בן-קיש, ויבקשהו ולא נמצא. וישאלו-עוד בה: הֲבֵא עוֹד הַלּוּם אִישׁ? ויאמר ה': הִנֵּה-הוּא נֶחְבֵּא אֶל הַכֵּלִים [שמואל א' י, כא - כב].

טביעת עין

טביעת עין = עמידה על ערכו של משהו או של מישהו לאחר ראיה קצרה.
דוגמה: יש לי טביעת עין מצויינת ברגע שראיתי את רחל, ידעתי שנהיה חברות טובות.
מקור: כאדם המפיר את חברו בטביעת-עין שטבע בו, ואין בו סימן [רש"י בבא מציעא יט].

תבונת כפיים

תבונת כפיים = היכולת להוציא לפועל בידיים עבודה יפה.
דוגמה: בתערוכת האמנות האורחים התפעלו מהיצירות היפות ושיבחו את תבונת כפיהן של הבנות.
מקור: וירעם כתם לבבו, ובתבונות כפיו ינחם [תהלים עח עב].

מי שטרח בערב שבת - יאכל בשבת

מי שטרח בערב שבת - יאכל בשבת = מי שעבד ודאג לעתידו והנה מפרי עמלו.
דוגמה: כל מי שמתחס ברצינות ללמודים בבית-הספר יצליח גם במבחנים, מי שטרח בערב שבת - יאכל בשבת.
מקור: מי שטרח בערב שבת - יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת, מהיכן יאכל בשבת? [עבודה זרה ג].

עשה אוזניו כאפרכסת

עשה אוזניו כאפרכסת = השתדל לשמוע היטב.
אפרכסת = [ביונית = משפך] כלי רחב בצדו האחד וצר בצדו השני, כדמות משפך להעביר בו גרגרים או נוזלים, החלק של האוזן החיצונית הבולט מן הפנים ולחוץ, החלק העליון בשפופרת הטלפון, שאותו מצמידים לאוזן.
דוגמה: כשרציתי מאד לשמוע את הסוד שרבקה גילתה לחדווה, עשיתי אוזני כאפרכסת.
מקור: כל מקום שאתה שומע דבריו של אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בהגדה עשה אוזניך כאפרכסת [חלין, פט].

תהה על קנקנו

תהה על קנקנו = חקר את טיבו של משהו או מישהו.
דוגמה: האם הזמינה את החתן של בתה לארוחת ערב כדי לתהות על קנקנו.
מקור: תרגום מארמית: אדם גדול בא ממערב, מארץ ישראל וחש כאבים, סובל ממחלת מעים ומי הזים התרוממו לקבל את פניו. לך,

תהה על קנקנו [מסכת שבת דף קח, עמוד א'].

איש אשכולות

איש אשכולות = אדם רב-פטרונות, רחב-אפקים ובקי בענפי מדע רבים. יש אומרים: אשכול = איש כל, איש-שהכל-בו.
דוגמה: ידידי הוא חכם, משכיל ורחב-אפקים, בקצור, הוא איש אשכולות.
מקור: משמת יוסי בן יועזר איש צרידה - בטלו האשכולות. שנאמר [מיכה ז א] "אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי" [מסכת סוטה], מאי אשכולות? אמר רב יהודה אמר שמואל: איש שהכל בו [סוטה דף מז, עמוד ב'].

אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו

אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו = אל תחנה דעתך על-פי החיצוניות, בדוק את הפנימיות.
דוגמה: הילדה שנראתה כשקטה בכיתה התגלתה כשובבה ורעשנית, אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו.
מקור: רבי מאיר אומר: אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו [פרקי אבות, פרק רביעי, משנה כז].

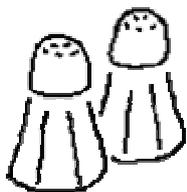
אותיות של קדוש לבנה

אותיות של קדוש לבנה = אותיות גדולות ומאירות עינים. תפלת "קדוש לבנה" נאמרת מחוץ לבית-הכנסת לאור הירח בתחלת החודש, ולכן היא נמצאת ב"סדור" [ספר התפלות] באותיות גדולות ומאירות עינים. כדי לתאר אותיות קטנות משתמשים בניב "אותיות של טל ומטר". לבנה = ירח.
דוגמה: הרכילות על הסלבריטאים נכתבה בעיתון באותיות של קדוש לבנה.
מקור: תפלת "קדוש לבנה".

זרה מלח על פצעיו

זרה מלח על פצעיו של פלוני = הגדיל את מנת הצער של פלוני.
דוגמה: לא הרשו לרינה לצאת לסרט עם חברות, רותי אמרה לה חבל שלא באת כי אחרי הסרט הלכנו לאכול גלידה. ובכך זרעה מלח על פצעיה
מקור: ספרות חדשה [מספרות ההשפלה ועד ימינו].

תוכו אכל וקליפתו זרק

תוכו אכל וקליפתו זרק = נצל את הטוב שבדבר וזרק את הרע שבו.
דוגמה: כאשר קוראים כתבה בעיתון, צריך להבחין בין עקר לטפל, לאכול את התוך ולזרוק את הקלפה.
מקור: רבי מאיר, רמון מצא, תוכו אכל וקליפתו זרק [חגיגה טו].

ראה את הנולד

ראה את הנולד = צפה את אשר יקרה בעתיד.
דוגמה: החזאי שאמר כי מחר ירדו גשמים ובכך ראה את הנולד.

מקור: איזהו חכם? הרואה את הנולד [תמיד לב].

מעז יצא מתוק

מהאכל יצא מאכל, ומעז יצא מתוק = תוצאה חיובית לדבר שלילי.
דוגמה: בזמן שהתלמיד שכב בביתו לאחר ששבר את רגלו למד בעל פה את לוח הכפל, מעז יצא מתוק.

מקור: ויאמר להם: מהאכל יצא מאכל, ומעז יצא מתוק, ולא יכלו להגיד החידה שלשת ימים [שוֹפְטִים יד, יד]. כְּאִשֶׁר יָרַד שֶׁמֶשׁוֹן עִם הוֹרֵיו לְתַמְנַע לְפָגֶשׁ אֶת הוֹרֵי דָלִילָה, הִגִּיעוּ עַד הַכְּרָמִים מִחוּץ לְעִיר.

כֵּאֵן חֲכָה שֶׁמֶשׁוֹן, וְהוֹרֵיו הִלְכוּ הָעִירָה. בְּהִתְהַלְכוֹ בֵּין הַכְּרָמִים אָרִי צָעִיר הִגִּיעַ אֵלָיו בְּשֹׁאָגָה, רוּחַ ה' צָלְחָה עַל שֶׁמֶשׁוֹן, וְהָאָרִי נִקְרַע בְּקִלּוֹת בִּידָיו שֶׁל הַגְּבוּר. בְּמִשְׁתָּה שֶׁנֶּעְרַךְ לְכַבוֹד הַחֲתָנָה חָדָשׁ שֶׁמֶשׁוֹן אֶת הַחִידָה, כְּמִנְהַג הַקְּדֻמוֹנִים, שֶׁפְּתֻרֻנָה הוּא - מִן הָאֲכָלוֹ, מִן הַטּוֹרֵף יֵצֵא מֵאֲכָל, וּמִן הַחֲזֵק וְהַנּוֹרָא יֵצֵא דָבָשׁ

אותה הגברת בשינוי אדרת

דבר אשר נראה כמו דבר אחר בשינוי קל מאוד ולא משמעותי.
דוגמה: גל קנתה ילקוט חדש, היא הראתה אותו למעיין. מעיין אמרה לה שחוץ מהפרח בצד זה ממש כמו התיק שהיה לה בשנה שעברה. אותה הגברת בשינוי אדרת.

ללא אומר ודברים
לעשות משהו בלי לדבר

את הנחתם בטבעת המלך אין להשיב

אי אפשר לבטל את מה שכבר נקבע
דוגמה: המנהל החליט שרק הילדים מכתה א' יצאו לטיול. הילדים מכתה ב' פנו למורה וביקשו גם לצאת. היא אמרה להם שהמנהל כבר החליט ושאת הנחתם בטבעת המלך אין להשיב.
מקור: מגילת אסתר

